

УДК 338.22"737""71" : 504.61

*А. О. Касич,
д. е. н., професор, зав. кафедри обліку, аналізу і аудиту,
Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук*

ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ З УРАХУВАННЯМ РІВНЯ ТЕХНОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ

*A. O. Kasych,
Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department of Accounting, Analysis
and Audit,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University*

PUBLIC POLICY OBJECTIVES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT TAKING NOTE HUMAN IMPACTS

У статті досліджено сутність поняття сталий розвиток та наголошено на необхідності поєднання економічних, екологічних та соціальних аспектів цього процесу. Особливу увагу приділено порівнянню економічної динаміки та динаміки техногенного навантаження в Україні за період з 1990 по 2013 роки. Узагальнено досвід формування та реалізації політики сталого розвитку, перш за все, в розвинених країнах, які суттєво знизили вплив на оточуюче середовище та розробляють завдання подальшого екологічного розвитку. Аргументовано необхідність формування цілісної політики сталого розвитку України, виходячи з необхідності мінімізації залежності від ресурсних чинників. Запропоновано принципи формування державної політики сталого розвитку з урахуванням існуючого техногенного навантаження.

The article is dedicated to the essence of the sustainable development concept and stressed the need for a combination of economic, environmental and social aspects of this process. Particular attention is paid to comparison of economic dynamics and the dynamics of technological burden in Ukraine during the period from 1990 to 2013. Was generalized the experience of policy formulation and implementation of sustainable development, especially in developed countries, which significantly reduced the impact on the environment and are developed program further environmental development. It was argued the necessity of forming a coherent sustainable development policy Ukraine, based on the minimize dependence on resource factors. Was proposed principles of state policy of sustainable development based on existing technological burden.

Ключові слова: сталий розвиток, державна політика, техногенне навантаження, забруднюючі речовини.

Keywords: sustainable development, public policy, human impacts, pollutants.

Актуальність. Концепція сталого розвитку знаходить все більший консенсус серед розвинених країн світу та деяких країн світу, що розвиваються, а також супроводжується активізацією міжнародного і регіонального співробітництва, особливо у сфері зниження техногенного навантаження на оточуюче середовища. Однак і глобальний сталий розвиток, і сталий розвиток окремих країн має ряд проблем втілення: від проблем зростання чисельності населення, глобального потепління та змін клімату до регіональних проблем перевищення допустимої межі забруднення навколишнього середовища, надмірного використання природних ресурсів, відсутності джерел фінансування приведення середовища в стан, придатний для використання у майбутньому.

Основу для системного вирішення всіх цих проблем та, як результат, забезпечення виходу на траєкторію сталого розвитку повинна забезпечувати цілісна державна політика відповідного змісту. Однак той факт, що розвиток економіки України не є сталим та відбувається, або за рахунок експлуатації існуючого потенціалу, або за рахунок кон'юнктурних чинників, важливим з розробка державної політики сталого розвитку, реалізація якої дозволила б отримати зростання

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання сталого розвитку досліджуються як зарубіжними [9-13], так і вітчизняними [1-4, 7, 8] науковцями. У роботі Оварова Ш.А. [4] проведено аналіз законодавчої бази забезпечення сталого розвитку України, проаналізовано досвід регулювання сталого розвитку в інших країнах світу. Теоретичні та практичні питання визначення та відшкодування наслідків техногенного навантаження на економіку у роботі Антонюк О.П. та Пістунова І.М. [1]. Економічні інструменти реалізації державної стратегії екологічної політики досліджено в працях Бублик М.І. [2]. Проаналізовано діяльність державного фонду охорони навколишнього природного середовища в роботі Холода М.М. [8].

Мета. Дослідити динаміку економічного зростання економіки України у порівнянні з рівнем техногенного навантаження та сформулювати завдання державної політики сталого розвитку на найближчу перспективу.

Основна частина. В науковій літературі [7, 9, 10, 11, 13] до цього часу продовжується дискусія відносно змісту поняття «сталий розвиток», однак загально визначеними є три його аспекти:

- економічний, система повинна бути здатна на постійній основі збільшувати обсяги виробництва товарів та послуг та уникати секторальних дисбалансів;
- екологічний, під контролем повинні бути збереження ресурсної бази та уникнення надмірної експлуатації відновлюваних джерел;
- соціальний, питання соціальної справедливості та комплексного розвитку суспільства.

Економічне зростання у недавньому минулому відбувалось включно за рахунок зростання споживання фізичної форми ресурсів навколишнього середовища. З часом цивілізований світ визнав необхідність забезпечення зростання за рахунок екологічного шляху. Як наслідок при збереженні чи навіть зниженні величини викидів, наприклад вуглекислого газу з розрахунку на душу населення в розвинених країнах спостерігається збільшення і навіть подвоєння величини ВВП з розрахунку на душу населення (табл.1).

Таблиця 1.
Динаміка показників ВВП та викидів CO₂ з розрахунку на душу населення

Країна	ВВП на душу населення, дол США			Викиди вуглекислого газу з розрахунку на 1 жителя *		
	1990 р.	2000 р.	2010 р.	1990 р.	2000 р.	2010 р.
Україна	1569	635	2974	12,3	6,5	6,6
США	23954	36449	48377	19,1	20,2	17,6
Польща	1698	4488	12484	9,6	7,9	8,3
Корея	6642	11947	22151	5,8	9,5	11,5
Японія	25123	37299	42909	8,9	9,6	9,1
Франція	21833	22466	40706	6,8	6,0	5,6
Китай	314	949	4433	2,2	2,7	6,2

* викиди вуглекислого газу включають в себе вуглекислого газу, при споживанні твердого, рідкого та газового палива і спалювання газу в факелах

Джерело: [15]

Антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу. На цьому наголошується в Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року [6] та про це свідчать представлені в таблиці показники. Так, на фоні співставних абсолютних показників викидів, наприклад, вуглекислого газу Україна має менший душевий ВВП у 1,5 рази – порівняно з ВВП Китаю, в 4,2 рази – порівняно з Польщею та в 13,7 – порівняно з Францією.

На сьогодні ще залишається значна кількість країн, виживання чи розвиток яких відбувається за рахунок переважно природних ресурсів. До таких країн відноситься і Україна. Однак збереження таких тенденцій ставить питання забезпечення економічного зростання взагалі. Крім того, більшість природних ресурсів в Україні досягнули критичного рівня використання, вичерпавши потенціал росту за рахунок фізичної форми ресурсів вже сьогодні, динаміка розвитку майбутньої економіки може опинитись під загрозою. Результати проведених авторами роботи [7, с.39] дослідження, засвідчили, що техногенні порушення екологічних параметрів життєзабезпечення навколишнього середовища набули незворотного характеру і досягли рівня дестабілізуючого впливу на національну безпеку держави.

Для оцінки рівня техногенного навантаження на економіку зупинимось на дослідженні динаміки економічного розвитку України у порівнянні з динамікою викидів забруднюючих речовин (рис. 1).

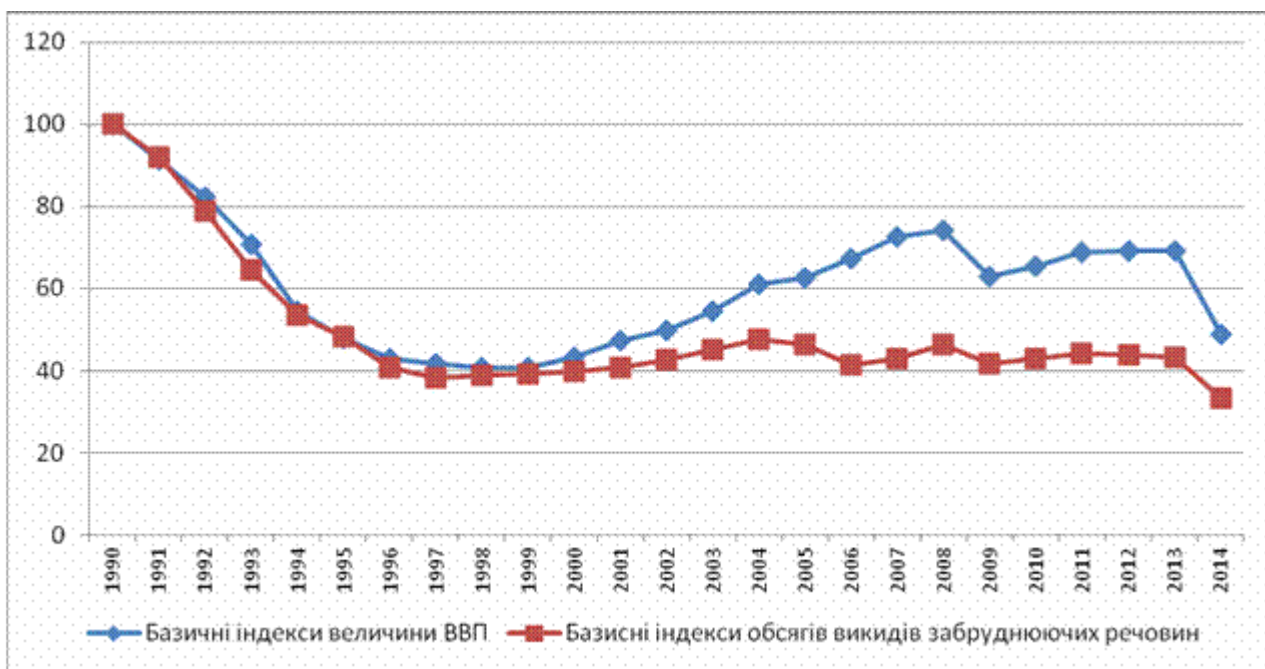

Рис. 1. Динаміка величини ВВП у порівнянні з обсягами викидів забруднюючих речовин

Джерело: [5]

Питання забезпечення сталого розвитку має особливо важливе значення для економіки України, оскільки вже протягом двох десятиліть:

- відбувається «розвиток нижче тренду». Більшість постсоціалістичних країн при зміні системи продемонстрували досить швидке відновлення і через два-три роки вийшли на докризовий рівень величини ВВП. Економіка України за величиною ВВП на рівень базисного 1990 року не вийшла (вона складає % від показника 1990 року). Динаміка викидів забруднюючих речовин в цілому повторює тенденцію показника ВВП, а це означає, що ця тенденція є наслідком не підвищення екологічних стандартів виробництва, а простого його падіння;

- темпи росту ВВП є нестійкими і періоди досить високих показників (9-11%) змінюються періодами масштабного падіння (11-14%), інколи навіть поза загальносвітовими тенденціями, а це свідчить про те, що система не сформувала, перш за все, внутрішніх чинників сталого розвитку та не здатна використовувати можливості періодів росту для створення основи мінімізації впливу негативних зовнішніх впливів;

- формування ВВП України відбувалось, головним чином, за рахунок експлуатації раніше створеного виробничого потенціалу та нарощування обсягів експлуатації природного потенціалу, який характеризуються високим рівнем зносу та невідповідністю сучасним технологіям, перш за все, за екологічними характеристиками.

- зберігається неефективна структура господарства, яка свідчить про збереження ролі природних ресурсів у розвитку України, а це, в умовах зменшення їх запасів більш ефективного використання.

Більш показовим стане аналіз динаміки викидів з розрахунку на 1 особу (рис.2).

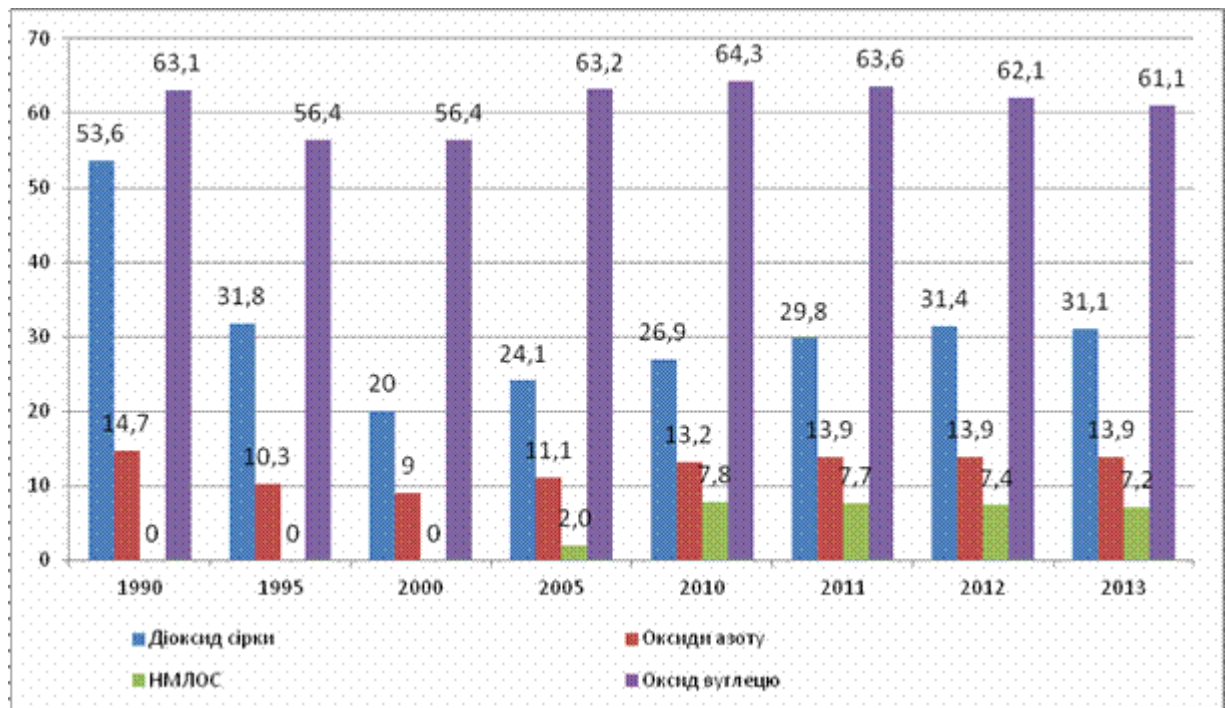

Рис. 2. Динаміка викидів окремих забруднюючих речовин, кг на особу

Джерело: [6]

Представлені дані свідчать про те, що суттєвого зниження викидів в навколишнє середовище з розрахунку на одну особу в Україні не відбулось.

Загалом суть сформованої в Україні моделі соціально-економічного розвитку можна сформулювати наступним чином: відбувається забезпечення функціонування господарства за звуженим типом розвитку за рахунок все більшого залучення існуючої фізичної форми існуючого капіталу та навколишнього середовища в господарський оборот, без поліпшення інструментів цих процесів. Збереження існуючої моделі економічного розвитку України, призводить до кризи, яка, перш за все, є системною та свідчить про необхідність не лише формування державної політики сталого розвитку, а її спрямування на пріоритетне вирішення соціальних та екологічних проблем.

Цілі прогресу та модернізації є надзвичайно пріоритетними для сучасного етапу розвитку національної економіки України, однак в рамках концепції сталого розвитку вони повинні розглядатись наряду із завданнями соціально- екологічної відповідальності перед, перш за все, майбутніми поколіннями.

Для формування державної політики у сфері сталого розвитку слід узагальнити досвід з цих питань у тих країнах, які досягли певних результатів; визначити.

Узагальнюючи досвід формування та реалізації політики сталого розвитку, перш за все, в розвинених країнах слід виокремити наступні особливості:

по-перше, формалізація політики сталого розвитку відбувається шляхом формування відповідної стратегії. Найчастіше стратегії сталого розвитку являють собою документ, у якому відображаються цілі: соціальний прогрес, ефективний захист навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів, підтримка високих і стабільних показників економічного зростання і зайнятості. Обмеження основних загроз для здоров'я населення є одним із пріоритетних завдань стратегії. Крім того, стратегії доцільно структурувати у розрізі тих видів економічної діяльності, які впливають на стан навколишнього середовища: транспорт, сільське господарство, лісове господарство, видобувна промисловість, тощо.

по-друге, забезпечення реалізації стратегії сталого розвитку відбувається через застосування системи дієвих інструментів, результативність яких перевіряється шляхом запровадження системи моніторингу. Ціни на продукцію повинні відображати фактичні екологічні та соціальні витрати, а фінансові заходи стимулювати зменшення обсягів споживання енергії, ресурсів та рівня забруднення. Однак, це повинні бути не лише фінансові чи економічні інструменти. Серед іншого у співпраці із зацікавленими сторонами визначаються екологічні та соціальні цільові показники для продукції. Зокрема, повинна бути забезпечена безпека і якість продуктів харчування. Особливого значення набувають міжгалузеві зв'язки промисловості з університетами. Знання повинне бути рушійною силою сталого розвитку.

Оцінка дієвості політики сталого розвитку повинна проводитись виходячи з позицій визначення найбільш дієвих інструментів та оцінки ефективності використання державних коштів.

по-третє, відбувається професійне пропагування положень концепції з метою залучення бізнесу та громадськості до її втілення. Це в повній мірі вже відбувається на рівні корпоративного сектора, який в даний час не лише доповнив цілі економічного розвитку екологічними та соціальними, а й формує звітність

зі сталого розвитку та намагається забезпечити соціальну та екологічну відповідальність перед суспільством.

Приклад поступового зниження техногенного навантаження на середовище та забезпечення екологічного розвитку демонструють країни ЄС. Для прикладу слід навести основні цілі країн ЄС [14] щодо забезпечення *розумного* (базується на інноваціях), *стійкого* (на основі ефективного використання ресурсів формується конкурентоспроможна система) та *інклюзивного* (сприяє економічній, соціальній та територіальній згуртованості) зростання, які прийняті як стратегічні до 2020 року:

- інновації та їх фінансування, оскільки інноваційні ідеї можуть бути перетворені в продукти і послуги, які створюють робочі місця, а, отже, забезпечують і зростання;

- «молодь на шляху», підвищення продуктивності систем освіти повинне сприяти вступу молодих людей на ринок праці;

- «ресурсоефективність Європи», підтримка переходу до низьковуглецевої економіки, збільшення використання відновних джерел енергії, модернізація транспортного сектора та підвищення енергетичної ефективності;

- «промислова політика для епохи глобалізації» передбачає поліпшення бізнес-середовища, особливо для малих і середніх підприємств, а також підтримку розвитку сильної і стійкої виробничої бази, здатної конкурувати на світовому ринку.

- «порядок денний для нових навичок і робочих місць» для модернізації ринку праці та розширення прав і можливостей людей передбачає розвиток їх навичок протягом усього життєвого циклу з метою забезпечення відповідності попиту і пропозиції, в тому числі шляхом мобільності робочої сили.

- «європейська платформа проти бідності», щоб забезпечити соціальну і територіальну згуртованість, можливості жити гідно і брати активну участь у житті суспільства необхідно забезпечити адресне створення робочих місць, та працевлаштування людей, які відчують бідність та соціальну ізоляцію.

Вказані цілі можуть і повинні використовуватись Україною в процесі розробки національної державної політики у сфері сталого розвитку. Враховуючи той факт, що країни ЄС розробили вищевказані цілі виходячи з досягнутого ними розвитку та відносно сталого динаміки зростання, Україна потребує більш конкретизованої політики не лише з позицій подолання відставання, скільки формування системних внутрішніх провайдерів автоматичного вирішення проблем. Тобто державну підтримку повинні отримувати ті підприємства, які дійсно впроваджують ресурсо- та енергозберігаючі технології; екологічні податки повинні сплачувати ті господарюючі суб'єкти, які здійснюють найбільші викиди, тощо.

Висновки і пропозиції. Для того, щоб концепція сталого розвитку перестала бути абстрактною та виключно теоретичною, на нашу думку, актуальними на даному етапі є наступні принципи формування та реалізації державної політики сталого розвитку:

- адекватна оцінка реального стану речей в сфері сталого розвитку, природокористування, соціальної сфері. В умовах вітчизняної економіки це означає необхідність виокремлення ролі ресурсів у зростанні, оскільки природні ресурси – це даність, яка не відображає зусиль поточного покоління;

- розробка довгострокової стратегії сталого розвитку, яка б була структурованою за напрямками: економічне зростання, взаємодія з навколишнім середовищем, соціальні аспекти.

- формування груп показників, які перетворюють стратегічні завдання у кількісно-вимірювані цілі з чіткою конкретизацією за строками;

- створення системи стимулів (організаційних, фінансових, інформаційних) реалізації політики сталого розвитку для безпосередніх виконавців – підприємств господарства.

Список використаних джерел.

1. Антонюк О. П. Прогнозування обсягів економічного відшкодування наслідків техногенного забруднення криворізького регіону: монографія / О. П. Антонюк, І. М. Пістунов. – Д.: Національний гірничий університет, 2013. – 118 с.

2. Бублик М. І. Екологічні платежі у складі державної стратегії екологічної політики України / М.І. Бублик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.1. – С.74-81.

3. Іванюта С.П. Регіональна оцінка рівня техногенного навантаження в Україні / С.П. Іванюта, Є.О. Яковлев // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2013. – №6. – С. 38-45.

4. Омаров Ш. А. Концепція сталого розвитку в законодавстві України та країн світу і практика її впровадження / Ш. А. Омаров // Бізнес Інформ. – 2014. – №12. – С.85-95.

5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/about/strategy>.

7. Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика / [Андерсон В.М., Андреева Н.М., Алимов О.М. та ін.]; За науковою редакцією д.е.н., проф. Хлобистова Є.В. / ДУ “ІЕПСР НАН України”, ІПРЕЕД НАН України, СумДУ, НДІ СРП. – Сімферополь: ИТ “АРИАЛ” 2011. – 589 с.

8. Холод М.М. Аналіз діяльності державного фонду охорони навколишнього природного середовища в контексті переходу України до екологічно збалансованого розвитку [Електронний ресурс] / М. М. Холод // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси : зб. наук. праць. – Львів, 2010. – № 7 (25). – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_oif/
9. Ciegis S.R., Ramanauskiene J., Martinkus B. The Concept of Sustainable Development and its Use for Sustainability // *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(2). 2009. – p. 28-37.
10. Desta M. Sustainability and Sustainable Development: Historical and Conceptual Review. *Environmental Impact Assessment Review*, 1998. – 18, p. 493-520.
11. Drhova Z. Sustainable Development Strategy: A Tool for Strategic Governance? *Central European Journal of Public Policy* – Vol. 5. – December 2011. – p. 86-97.
12. Harris J.M. Sustainability and Sustainable Development February 2003 12 p. – Режим доступу : <http://isecoeco.org/pdf/susdev.pdf>.
13. Starik Mark and Kanashiro Patricia 2013. Toward a Theory of Sustainability Management: Uncovering and Integrating the Nearly Obvious. *Organizatio & Environment*, 26(1), p.7-30.
14. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
15. The official website of the World Bank. – Режим доступу : worldbank.org.

References.

1. Antoniuk, O.P. and Pistunov, I.M. (2013), *Prohnozuvannia obsiahiv ekonomichnoho vidshkoduvannia naslidkiv tekhnogennoho zabrudnennia kryvoriz'koho rehionu* [Forecasting the volume of economic redress technogenic pollution Krivoy Rog region], Natsional'nyj hirnychyj universytet, Dnipropetrovsk, Ukraine.
2. Bublyk, M.I. (2012), “Environmental payments as part of the state strategy Environmental Policy of Ukraine”, *Naukovyi visnik NLTU Ukrainy*, vol. 22.1, pp. 74-81.
3. Ivaniuta, S.P. and Yakovliev, Ye.O. (2013), “Regional evaluation of anthropogenic load in Ukraine”, *Visnyk Vinnyts'koho politekhnichnoho instytutu*, vol. 6, pp. 38-45.
4. Omarov, Sh.A. (2014), “The concept of sustainable development in the legislation of Ukraine and countries of the world and practice its implementation”, *Biznes inform*, vol. 12, pp. 85-95.
5. The official website of the State Statistics Service of Ukraine (2015), “Dynamics of GDP and emissions”, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 2 June 2015).
6. The official site of the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine (2015), “Environmental Strategy 2020”, available at: <http://www.menr.gov.ua/about/strategy> (Accessed 2 June 2015).
7. Anderson, V.M. Andriieva, N.M. and Alymov, O.M. (2011), *Stalyj rozvytok ta ekolohichna bezpeka suspil'stva: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Sustainable development and environmental safety of society], YТ “ARYAL”, Simferopol, Ukraine.
8. Kholod, M.M. (2010), “Analysis of the State Fund for Environmental Protection in the context of Ukraine's transition to environmentally sustainable development”, *Ekonomichni nauky. Seriia : Oblik i finansy*, vol. 7 (25), available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_oif (Accessed 2 June 2015).
9. Ciegis, S.R. Ramanauskiene, J. and Martinkus, B. (2009), “The Concept of Sustainable Development and its Use for Sustainability”, *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*”, vol. 2, p. 28-37.
10. Desta, M. (1998), Sustainability and Sustainable Development: Historical and Conceptual Review. *Environmental Impact Assessment Review*, vol. 18, pp. 493-520.
11. Drhova, Z. (2011), “Sustainable Development Strategy: A Tool for Strategic Governance?”, *Central European Journal of Public Policy*, vol. 5, pp. 86-97.
12. Harris, J.M. (2003), Sustainability and Sustainable Development, available at: <http://isecoeco.org/pdf/susdev.pdf>. (Accessed 2 June 2015).
13. Starik, M. and Kanashiro, P. (2013), “Toward a Theory of Sustainability Management: Uncovering and Integrating the Nearly Obvious”, *Organizatio & Environment*, vol. 26 (1), pp. 7-30.
14. EUROPEAN COMMISSION (2015), “A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth”, available at: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>. (Accessed 2 June 2015).
15. The official website of the World Bank, available at: worldbank.org (Accessed 2 June 2015).

Стаття надійшла до редакції 18.06.2015 р.